

УДК 347.9(477)(075.8)

Л. А. Остафійчукзаступник начальника управління правової роботи
Головне управління Міндоходів у Чернівецькій області**ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕПОВАЗІ ДО СУДУ У КИТАЇ**

У статті встановлено, що незважаючи на ставлення китайців до права, згідно з яким норми моралі переважають над нормами права в урегулюванні будь-яких питань суспільного життя, норми про відповідальність за неповагу до суду були присутні ще в епоху Китайського середньовічного права (зводу законів 1690 р.). Зводом законів Дацзин люйлі (1746 р.) злочини проти правосуддя було віднесено до злочинів нарівні із злодійством, вбивством та насиллям. Чинним Кримінальним кодексом КНР також передбачено покарання за серйозне порушення судового порядку.

Ключові слова: неповага до суду, порядок у залі судового засідання, злочин проти правосуддя, відповідальність, учасник процесу.

I. Вступ

У зв'язку із глобальними змінами, що відбуваються у сучасному світі впродовж останніх десятиліть, важливим завданням стає вивчення та аналіз історії та теорії розвитку права зарубіжних країн. Китайська Народна Республіка (КНР) – найбільша за чисельністю населення держава у світі, а також одна із самих великих за територією. Також КНР є однією із небагатьох соціалістичних держав, які сьогодні існують на карті світу. Історія – це пам'ять народу, яка являє собою гігантську лабораторію світового соціального досвіду. В силу своєї пізнавальної цінності, енциклопедичної інформативності історія держави і права зарубіжних країн сприяє глибокому пізнанню державно-правових реалій сучасності. У зв'язку із тим, що країни Сходу на сьогодні відіграють досить замітну роль у багатьох процесах міжнародного масштабу, дослідження процесів, що відбуваються, є актуальним та надає можливість прогнозувати подальший розвиток держави і права.

II. Постановка завдання

До питань відповідальності за неповагу до суду в контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду у своїх працях зверталися М. Л. Гальперін, Ю. В. Калашник, В. С. Князев, О. О. Марченко, І. Я. Русенко, І. О. Шмарін та ін.

У юридичній літературі виділяються різні ознаки неповаги до суду і, відповідно, різні тлумачення цієї правової категорії. Однак про те, що неповага до суду – це, насамперед, своєрідний різновид процесуального правопорушення, який полягає у порушенні порядку судового процесу [7] – важко посперечатися, і з цим погоджуються всі дослідники.

Метою статті є аналіз досвіду протидії неповазі до суду в Китайській Народній Республіці.

III. Результати

Для правової культури Китаю характерна традиційна перевага норм моралі над нормами права в урегулюванні будь-яких питань суспільного життя, включаючи найважливіші. Таке ставлення до права впливає із конфуціанського вчення, яке до революції 1911 р. було в основі державної ідеології Китайської імперії. Як наслідок таких поглядів, китайці негативно відносяться до європейської ідеї права, з його суворістю і абстрактністю. Людина не повинна наполягати на своїх правах, оскільки борг кожного – прагнути до згоди й забувати про себе в інтересах усіх. У будь-якому конкретне рішення має відповідати справедливим і гуманним почуттям, а не бути втиснутим у межі юридичної схеми. Відшкодування шкоди не повинно бути непосильною ношею боржника й довести його сім'ю до розорення.

За етичним вченням конфуціанства громадянин, який вважає, що хтось відносно нього знехтував правилами “лі” (тобто правилами гармонійної, “правильної” поведінки) повинен намагатися прагнути до неупередженого вирішення конфлікту за допомогою спокійного обговорення, аніж підкреслювати розбіжності, що виникли, наполягаючи на своїх правах або апелюючи до суду [5, с. 319].

Упродовж віків Китай жив, не знаючи юридичних професій, суд творили адміністратори, які не знали права й керувалися порадами своїх чиновників, що належали до спадкової касты.

Відомий дослідник правових систем країн світу Давид Рене так описує ставлення китайців до права: в очах китайців право не просто далеко від того, щоб бути фактором порядку й символом справедливості; воно – знаряддя сваволі, чинник, який порушує нормальний порядок речей. Добропорядний громадянин не зобов'язаний поважати право й навіть думати про нього; його спосіб життя повинен виключати будь-які правові

претензії та звернення до правосуддя. У своїй поведінці людина повинна керуватися не юридичними мотивами, а прагненням до гармонії та миру. Погоджувальні процедури цінніше правосуддя, і конфлікти слід гасити шляхом посередництва, а не вирішувати правовим шляхом. Звичайно, можуть існувати закони як засіб залякування або якась модель. Але вони створюються не для того, щоб застосовуватися; і до тих, хто хоче будувати своє життя, керуючись ними та ігноруючи пристойності й правила гарної поведінки, не відчують нічого, крім презирства. Так само ставляться й до тих, хто вивчає або застосовує право (п. 23) [1].

Розвиток китайського середньовічного права головним чином проходив по лінії розробки норм кримінального права, регулювання посадових, рангових відмінностей чиновників і їх відповідальності за беззаперечне виконання государевої служби, податкових повинностей населення та ін. Зазначені норми становили зміст численних правових пам'яток, династійних зводів законів, отримавших назву кодексів. У середньовічному праві Китаю зазначено, що перед законом і відплатою за його порушення всі рівні. Судовий процес носив переважно інквізиційний характер. Справу порушували, зазвичай, з письмової або усної скарги потерпілого у повітовий суд. Скаргу складали за певною формою, яку добре знали вуличні писарі, що сиділи біля воріт суду. Переслідування злочинця було обов'язком держави. Спеціальні чиновники зобов'язані були відшукати його протягом одного місяця (згідно із зводом законів 1690 р.), якщо злочинець не був знайдений, чиновник карався ударами палкою. Прострочення розшуку протягом двох місяців вартувало йому 30 ударів палкою. У судах, крім суддів і чиновників, які розслідують злочин, були стряпчі, діловоди, посильні, стражники, езекутори. За неявку до суду свідку належало 40–50 ударів палками [2, с. 639–640].

В епоху династії Цин Китай мав два систематизовані зводи законів (Дацин хуейдянь і Дацин люйлі). Окремі положення зводу законів Дацин люйлі застосовувалися у судовій практиці вже республіканського Китаю майже до початку 30-х рр. XX ст. [3, с. 742].

Своєрідною була систематизація норм у Дацин люйлі. Він складався з семи розділів. У першому зазначалися види покарань і обставини, за яких покарання можуть бути пом'якшені, в інших містилися склади злочинів і способи вирішення цивільних спорів, причому кожен розділ був пов'язаний із діяльністю одного з міністерств. Так, розділ міністерства податків містив санкції за несплату поземельного та інших податків, за посягання на державне майно, за злочинне порушення публічного інтересу при вироб-

ництві та обміні товарів тощо. Розділ, присвячений військовому міністерству перераховував покарання за порушення безпеки шляхів прямування імператора, пошкодження міських стін, недоброякісні поставки для армії, військові, у тому числі прикордонні, злочини й злочини проти державної поштової служби. Найбільше число складів злочинів містилося в розділі Міністерства кримінальних покарань, який охоплював такі злочини, як злодійство, вбивство, насилля, підпал, словесні образи, злочини проти правосуддя та безліч інших [3, с. 742–743].

Звід законів Дацин люйлі передбачав більш ніж три тисячі злочинів, більшість з яких каралися різними видами смертної кари, довічної і строкової висилки, ударами великої та малої палки. Існували додаткові види покарання як носіння колодки на шиї або таврування. Також існував інститут відкупу від кримінального покарання і навіть від смертної кари, або найм інших осіб для відбування покарання (у випадку, наприклад, побиття палками).

Буквально напередодні революції 1911 р. була проведена велика робота по вдосконаленню Дацин люйлі, приведення його норм у відповідність з реаліями китайського суспільства. З кодексів виключили кримінальні покарання ударами палкою, а заходи фізичного впливу, передбачені як санкції у цивільних справах, замінялися системою штрафів. З Кодексу було виключено велику кількість застарілих положень. До Дацин люйлі як зводу законів зверталися суди й після падіння імперії Цинів. Що стосується цинського Зводу Дацин хуейдянь, то він практично припинив свою дію з проголошенням республіки [3, с. 744].

Після революції 1911 р. і встановлення республіканського устрою були спроби створення права на основі запозичень, наприклад – з кримінального права Японії, Франції, Бельгії, Німеччини та Нідерландів.

Однак за цим фасадом продовжували існувати традиційні поняття і, за деякими винятками, саме вони переважали в реальній дійсності. Праці кількох людей, які бажали вестернізації своєї країни, не могли негайно перебудувати китайське мислення й укоренити протягом декількох років в умах юристів і китайського населення романську концепцію права, що розроблялася понад тисячі років юристами Заходу. Кодекси й закони застосовувалися в Китаї настільки, наскільки вони відповідали народному почуттю справедливості й пристойностям. Практика ігнорувала закони, якщо вони порушували традицію. До судів не зверталися тому, що люди не знали своїх прав, або тому, що вони не хотіли заслужити несхвалення суспільства. Суспільні відносини, таким чином, практично регулювалися так само, як і колись (п. 486) [1].

За перемоги комуністичної партії, очолюваної Мао Цзедунем, Китай з 01.10.1949 р. став Народною республікою. У 1949 р. були скасовані всі раніше видані закони й декрети та скасовано суди. Органічні закони 1949 р., які передбачали відтворення правової системи, виходили з радянської моделі. На Верховний суд покладалося керівництво всіма новими судами; була створена прокуратура, покликана затвердити принцип соціалістичної законності. В 1950–1951 рр. були видані великі закони: про шлюб, профспілки, про аграрну реформу, про судоустрій та ін. Була створена кодифікаційна комісія, яка розпочала підготовку кодексів. Однак, у зв'язку з відсутністю достатньо підготовлених юристів, виникали труднощі. Функції судів найчастіше виконували органи поліції і державної безпеки. Поряд з народними судами загальної компетенції діяли особливі суди. Над народними судами тяжіли органи виконавчої влади. В 1952–1953 рр. принцип законності дістав нападки, у тому числі: критикувалися відділення права від політики та незалежність суддів (п. 448) [1], а потім цей принцип був відкинутий взагалі. Кодифікаційні роботи були припинені, а партійні директиви замінили закони. Обмежена діяльність судів, поставлених під контроль виконавчих органів. Підкреслювалося підпорядкування права (як і економіки) політиці. Все це вело до повернення старої шанованої традиції: соціальний мир і порядок повинні бути досягнуті шляхом виховання, для створення нового ладу необхідний загальний консенсус. Порозуміння й примирення – найголовніше, а право може виконувати лише підпорядковану роль. Мао Цзедун у промові, виголошеній ще в лютому 1957 р., зауважив, що право створене не для всього світу. Є два способи вирішення суперечностей, що виникають у суспільстві. Один – це право та його санкції. Це диктаторський спосіб. Колись його вважали придатним для варварів, і сьогодні його застосовують до невинуватих контрреволюціонерів. Право непридатне, коли мова йде про прості внутрішні суперечності, що відрізняються від антагоністичних протиріч. Народним масам важко виносити диктаторський характер права. Якщо навіть громадянин винен, це не означає, що його слід розглядати як злочинця, ставити перед судом, засуджувати й карати. Громадянина слід захистити від такого безчестя. Виховання й переконання протистоять приниженню, яким є судовий осуд, кримінальний чи цивільний (п. 490) [1].

У Китаї після 1949 р. було видано не багато законів. Однак після смерті Мао в 1976 р. настав час змін і активізувалося законодавство. Однак, на думку Рене Давида, законодавство не зможе бути реалізоване, поки істотно не зросте кількість судів, суддів

і адвокатів і не зміниться традиційна ворожість до законів. Вельми сумнівно, що законність і право виконуватимуть у цій величезній країні ту ж роль, яка відведена їм у західних країнах (п. 492) [1].

За понад 60 років свого існування у КНР Конституції приймалися чотири рази – у 1954, 1975, 1978 і 1982 рр. У Китайській конституційній доктрині відсутній принцип розподілу влад. Структура судів КНР на чолі з Верховним народним судом і Верховною народною прокуратурою відповідає адміністративно-територіальному устрою, а специфіка судової системи і прокуратури КНР у тому, що вони: є правоохоронними органами соціалістичної держави; повинні бути “близькими до народу”; окрім вирішення “суперечностей у народі” повинні боротися з “ворогами”; не є незалежними, знаходяться під контролем відповідних зборів народних представників і їх постійних комітетів, а також партійних органів [4, с. 222]. У цьому контексті слід зауважити, що ст. 94 Кримінального кодексу КНР особу суддів відносить до працівників органів юстиції, як і слідчих, прокурорів та експертів [6].

Народному суду в Конституції КНР присвячено розділ 7, статтею 126 якого передбачено, що народні суди в межах, установленими законами, здійснюють правосуддя самостійно, без втручання зі сторони адміністративних органів, громадських організацій і окремих осіб [4, с. 256].

Серед положень Кримінального кодексу КНР віднайдено статтю, яку можна вважати нормою, що містить покарання за неповагу до суду. Стаття 309 передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років, короткостроковим арештом, наглядом або штрафом за масові заворушення, напади на суд, побиття співробітників органів юстиції, за серйозне порушення судового порядку [6].

IV. Висновки

Право у Китаї – це крайній засіб, який використовується лише тоді, коли всі інші засоби не дали результату. Таке ставлення до права впливає із конфуціанського вчення, згідно з яким норми моралі переважають над нормами права у врегулюванні будь-яких питань суспільного життя. Однак зазначене не свідчить про відсутність судів і судових розглядів справ у Китаї протягом його багатовікової історії. Більш того, встановлено, що яке б не було ставлення китайців до права й суду, зокрема, норми про відповідальність за неповагу до суду були присутні ще в епоху Китайського середньовічного права. У зводі законів 1690 р. була присутня норма: за неявку до суду свідку належало 40–50 ударів палками. Положеннями зводу законів Дацин люїлі (1746 р.), які застосовувалися у судовій практиці вже республіканського Китаю майже до початку

30-х рр. XX ст., в розділі Міністерства кримінальних покарань, словесні образи, злочини проти правосуддя було віднесено до злочинів нарівні із злодіємством, вбивством, насиллям, підпалом. Чинним Кримінальним кодексом КНР також передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років, короткостроковим арештом, наглядом або штрафом за напади на суд, побиття співробітників органів юстиції, за серйозне порушення судового порядку.

Список використаної літератури

1. Рене Д. Основные правовые системы современности [Электронный ресурс] / Давид Рене. – Режим доступа: http://royallib.com/author/rene_david.html.
2. История государства и права зарубежных стран : учебник для вузов : в 2 т. / отв. ред. д. ю. н., проф. Н. А. Крашеникова и д. ю. н., проф. О. А. Жидков. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Норма, 2004. – Т. I: Древний мир и Средние века. – 720 с.
3. История государства и права зарубежных стран : учебник для вузов : в 2 т. / отв. ред. д. ю. н., проф. Н. А. Крашеникова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Норма, 2006. – Т. 2: Современная эпоха. – 816 с.
4. Конституции государств Азии : в 3 т. / под. ред. Т. Я. Хабриевой. – Москва : Институт законодательства и сравнительного правоведения при правительстве Российской Федерации : Норма, 2010. – Т. 3: Дальний Восток. – 1040 с.
5. Правовые системы стран мира : энциклопедический справочник / отв. ред. д. ю. н., проф. А. Я. Сухарев. – Москва : НОРМА, 2000. – 840 с.
6. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252&subID=100110722,100110731,100110742,100110837,100111886#text>.
7. Ястрембская С. В. О проблеме противодействия процессуальным злоупотреблениям в гражданском процессе / С. В. Ястрембская // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – С. 363–369.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2014.

Остафийчук Л. А. Опыт уголовно-правового противодействия неуважению к суду в Китае

В статье доказано, что, невзирая на отношение китайцев к праву, согласно которого нормы морали преобладают над нормами права в урегулировании любых вопросов общественной жизни, нормы об ответственности за неуважение в суд присутствовали еще в эпоху Китайского средневекового права (своду законов 1690р.). Сводом законов Дацин люйли (в 1746 г.) преступления против правосудия были отнесены к преступлениям наравне со злодейством, убийством и насиллием. Действующим Криминальным кодексом КНР также предусмотрено наказание за серьезное нарушение судебного порядка.

Ключевые слова: неуважение к суду, порядок в зале судебного заседания, преступление против правосудия, ответственность, участник процесса.

Ostafichuk L. Experience of Criminal-Legal Counteraction to the Contempt of Court in China

The article is devoted to combating criminal law contempt of court in China. The need for this study is the fact that Eastern countries, including China, currently play an important role in many processes of international scope, and allows you to predict the subsequent development of law. Right in China – a last resort, used only when all other means have failed. This attitude to the law stems from Confucian doctrine, according to which morality prevail over the rule of law in resolving any issues of public life. However, this does not indicate a lack of courts and trials in China for its long history. Moreover, it was found that that was not related to the Chinese law and the court, including rules on liability for contempt of court were present in medieval era of Chinese law. In the statute books in 1690 was present rate, by failing to appear in court the witness ought to 40-50 beats sticks. Provisions of Laws Daqing Lyuyli (1746), which were used in the jurisprudence of Republican China has almost the 30 years of the last century, under the Ministry of criminal punishment, verbal abuse, crimes against justice was classified as crimes along with theft, murder, violence, arson. Active PRC Criminal Code also provides for punishment of imprisonment for a term of 3 years, short-term detention, supervision or penalty for attacks on the court, beating the officers of justice for serious violation of the court order.

Key words: contempt of court, order in the hall of the judicial meeting, crime against a justice, responsibility, participant of process.